1

Gramatică şi gramatici

Conceptul de *gramatică* este utilizat în diferite accepții, sensul larg sau restrâns al termenului depinde de tipul de demers adoptat de lingvişti: aceia care îşi propun să dea seamă de trăsăturile generale ale limbilor naturale înțeleg prin gramatică toate componentele unei teorii lingvistice, cei care au în vedere descrierea unei limbi particulare, dau gramaticii accepția de morfosintaxă. În secolele în care cercetarea limbii se reducea mai ales la studiul limbilor latină şi greacă, gramatica se confunda cu morfologia. Această îngustare a perspectivei este adecvată limbilor în care relațiile din enunț sunt exprimate mai ales prin mijloace flexionare, cum este şi cazul românei. Gramaticile româneşti vechi cuprindeau două părți – *analitica (etimologia) şi sintetica* şi se concentrau mai ales asupra celei dintâi. Urmând această tradiție, gramaticile noastre şcolare includ în domeniul lor morfologia şi sintaxa, numai din ultimele decenii ale secolului abia încheiat câştigând teren conceptul de *morfosintaxă*, concept care traduce ideea existenței sintagmaticului în morfologie şi a paradigmaticului în sintaxă[6]. Orientările moderne (în special cea generativă, dezvoltată începând cu deceniul al cincilea al secolului trecut), deşi includ în domeniul gramaticii întregul sistem de organizare a limbii – fonologie şi semantică alături de morfologie şi sintaxă, acordă un loc central sintaxei. Această perspectivă de descriere introduce o altă ambiguitate a termenului *gramatică*: conceptul desemnează atât proprietățile structurale generale ale limbajului uman (v. conceptul de *gramatică universală*), dar şi caracteristici ale unei limbi particulare.

În descrierea unei limbi naturale, un factor esențial pentru natura acelei descrieri este *decizia* privitoare la faptele de limbă supuse atenției. Lingvistul trebuie să decidă dacă se are în vedere doar varianta standard a unei limbi sau se includ în descriere şi fenomene şi fapte de limbă ce țin de varietăți non-standard. Decizia delimitării domeniului supus descrierii priveşte şi varianta stilistică – registrul înalt vs. registre informale, colocviale. Aşadar, ținând seama de această perspectivă, în descrierea

BDD-B454-02 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:26 UTC)

structurii enunțului şi a structurii cuvântului, judecata privind corectitudinea poate fi irelevantă sau poate avea o maximă relevanță.

Există diferite grade de „corectitudine" care caracterizează enunțurile într-o limbă naturală. Ca termeni tehnici, în descrierile moderne se folosesc conceptele de *gramatical* şi *agramatical*, acestea desemnând enunțuri formate în conformitate cu regulile şi cu principiile unei limbi naturale particulare, respectiv enunțuri care încalcă reguli ale aceleiaşi limbi. De exemplu: **Copiii joacă liniştiți cu mingea* sau **Depindem foarte mult părinților noştri* sunt enunțuri *agramaticale*, pentru că nu respectă regulile de construcție pe care le presupune utilizarea în limba română a verbelor *a se juca*, respectiv *a depinde*. Primul reclamă cu necesitate prezența unui clitic reflexiv *se*, cel de-al doilea îşi subordonează complementul prin intermediul unei prepoziții – întotdeauna prepoziția *de* – respingând complemente legate direct, cazual. Exemplele de mai sus nu vor fi rostite (în condiții normale) de vorbitori nativi ai limbii române şi ar fi cu siguranță calificate de orice vorbitor drept incorecte, adică „neromâneşti". Există însă şi situații în care vorbitorii nativi consideră *acceptabile* enunțuri care încalcă unele reguli. De pildă: *Rochia care ai fost ieri cu ea* sau *Le-a trimis felicitări numai la fetele ei* pot fi acceptate şi utilizate de vorbitori nativi în condițiile comunicării orale, mai ales. Enunțurile nu sunt construite în conformitate cu regulile gramaticale ale românei actuale (încalcă norma literară), însă sunt *posibile* în română în anumite condiții şi deci nu sunt agramaticale în măsura în care erau enunțurile marcate cu asterisc. În sfârşit, un enunț poate fi gramatical, dar inacceptabil în anumite situații de comunicare: *Dă-te, că nu văd la tablă!* poate fi folosit în registru informal, colocvial, dar este inadecvat într-un context formal, precum într-un dialog între un elev şi un profesor şi rămâne inadecvat şi dacă se schimbă persoana verbului, introducându-se marca de reverență: *Dați-vă, că nu văd la tablă!*

Perspectiva din care se defineşte conceptul de *gramatică* reflectă motive şi scopuri diferite care stau la baza concepției unei gramatici. Din această perspectivă, se pot delimita patru tipuri majore de gramatici: gramatici teoretice, descriptive, didactice (practice) şi normative (prescriptive).

Gramaticile teoretice au revoluționat studiul limbilor naturale în a doua jumătate a secolului al XX-lea; scopul lor fiind acela de a duce descrierea unei limbi particulare dincolo de morfologie şi sintaxă. Gramaticile teoretice (teoriile lingvistice) îşi propun să descrie şi să explice fenomenul general uman al limbii, al cunoaşterii limbii, cu alte cuvinte să descopere ce ştiu oamenii atunci când afirmă că „ştiu o limbă", cum se produce achiziția

BDD-B454-02 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:26 UTC)

acesteia în copilărie şi cum poate fi ea cel mai bine captată cu un aparat teoretic formalizat (care să servească eventual şi unor scopuri conexe, aplicative – de exemplu, conceperea de diverse programe informatice „personalizate", pentru o limbă dată).

Gramaticile descriptive îşi propun să formuleze descrieri precise şi sistematice ale morfologiei şi sintaxei unei limbi particulare. Se adresează în general specialiştilor, dar şi studenților şi profesorilor, precum şi celor care studiază respectiva limbă naturală ca limbă străină. Gramatici descriptive sunt şi gramaticile de referință – *gramaticile academice* –alcătuite în scopul de a oferi o descriere detaliată a tuturor structurilor morfologice şi sintactice ale unei limbi. Aceste gramatici pot fi consultate (aşa cum se consultă dicționarele) în legătură cu aspecte particulare ale limbii respective.

Gramaticile didactice (practice) sunt lucrări în care descrierea limbii este simplificată, structurile şi tiparele limbii sunt reduse la esențial, pentru uzul didactic sau pentru studiul limbii respective ca limbă străină. Gramaticile didactice moderne adesea valorifică rezultate ale gramaticilor teoretice sau descriptive.

Spre deosebire de gramaticile descriptive, care țintesc o descriere obiectivă a felului în care vorbesc membrii comunității lingvistice respective, fără a emite judecăți de valoare, *gramaticile normative* au un caracter prescriptiv – impun reguli privitoare la uz. Tradiția prescriptivistă în descrierea gramaticală este cea care a consacrat conceptele *corect* vs. *greşit*, această perspectivă fiind adesea adoptată şi în gramaticile didactice. Dintre toate tipurile de gramatici, gramaticile normative sunt cele mai accesibile unui public larg, fiind şi cele mai căutate de acesta. Vorbitorii nativi ai unei limbi sunt adesea preocupați de „igiena lingvistică", mulți dintre ei doresc norme clare pentru uzul limbii lor (adesea, unde sunt în circulație două forme, vorbitorii doresc să ştie care este cea corectă), vor răspunsuri tranşante, fără a fi dispuşi să cunoască şi explicația fenomenului respectiv.

Gramatica academică a limbii române (GALR) a fost concepută ca o gramatică de referință, dar şi ca o gramatică modernă a uzului[7] actual al românei, care îşi propune să descrie care sunt *formele* în gramatica acestei limbi particulare, cum *funcționează* ele în gramatica respectivă şi nu în ultimul rând, cum sunt *utilizate* aceste forme în comunicarea orală şi scrisă.
GALR este o lucrare complexă, care continuă tradiția academică românească alegând o soluție teoretică intermediară, „valorificând prudent şi selectiv achizițiile teoretice ale ultimelor decenii şi preluând, cu bună ştiință, acele aspecte teoretice şi metodologice devenite, pentru o bună parte

BDD-B454-02 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:26 UTC)

dintre cititori, locuri comune ale teoriei gramaticale moderne", cum o caracterizează Gabriela Pană Dindelegan, una dintre principalele autoare şi coordonatoare ale tratatului, în prezentarea făcută lucrării la lansarea ei[8]. Ceea ce caracterizează acest tratat, se arată în acelaşi loc, este „un oarecare *eclectism* (dar nu în sensul negativ al termenului, ci ca selecție şi integrare, într-o construcție coerentă, a unor perspective de cercetare diverse: structurală, funcțional-sintactică, funcțional-discursivă şi a unor orientări diverse, unele de tip *integrator,* morfosintactic, sintactico-semantic, sintactico-pragmatic), eclectism menit să aprofundeze înțelegerea *funcționării complexe* a domeniului gramatical şi a relațiilor lui cu celelalte compartimente". GALR nu este, aşadar, o gramatică teoretică în sens strict, însă încorporează în descriere cele mai noi achiziții ale cercetării lingvistice mondiale într-o concepție integratoare coerentă, care conciliază perspective aparent divergente. Cea mai recentă gramatică academică a românei nu este însă nici o gramatică didactică, de aceea este necesar ca includerea perspectivei ei de descriere în didactica limbii să fie pregătită, în sensul asimilării aparatului conceptual al gramaticii moderne.

În cele ce urmează, ne propunem să înlesnim cititorului o mai bună înțelegere a conceptelor utilizate în GALR (mai ales în ceea ce priveşte descrierea complementelor) şi în acelaşi timp, prin aplicațiile de la sfârşitul fiecărei părți şi prin soluțiile de rezolvare pe care le avansăm, intenționăm să ajutăm la fixarea acestor concepte şi la „operaționalizarea" lor.

BDD-B454-02 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:26 UTC)